

Медіація

Анотація

Посібник присвячений теорії та практиці медіації як сучасного механізму альтернативного врегулювання конфліктів. У ньому подано концептуальні основи, нормативно-правове підґрунтя, етичні стандарти діяльності медіатора, типологію конфліктів і стратегії їх вирішення. Практичний блок містить тести й завдання для самоконтролю, що сприяють закріпленню знань і розвитку професійних компетентностей. Видання орієнтоване на студентів, викладачів і практиків.

ЗМІСТ

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	6
ГЛОСАРІЙ ТЕРМІНІВ	7
ВСТУП	20
РОЗДІЛ 1	
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ МЕДІАЦІЇ	
ТА ЇЇ ІНСТИТУЦІЙНИЙ РОЗВИТОК	28
§ 1.1 Сутність, предмет і принципи альтернативного вирішення конфліктів	31
§ 1.2 Поняття медіації: методологія, підходи, класифікація	35
§ 1.3 Еволюція інституту медіації в правових системах	40
§ 1.4 Нормативно-правове забезпечення медіаційної діяльності в Україні	48
§ 1.5 Переваги та обмеження медіації як правового механізму	64
<i>Висновки до розділу</i>	67
<i>Контрольні питання</i>	70
<i>Тести</i>	71
<i>Практичні завдання</i>	73
<i>Рекомендовані нормативно-правові акти та література</i>	74
РОЗДІЛ 2	
ПСИХОСОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ КОНФЛІКТУ	
В МЕДІАЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ	78
§ 2.1 Взаємозв'язок медіації з психологією та правознавством	80
§ 2.2 Психологічні аспекти конфліктів у медіаційному процесі	83
§ 2.3 Роль емоцій та комунікації у правовому врегулюванні спорів: психолого-юридичний аналіз	86

§ 2.4 Групові динаміки в медіації: від індивідуальних до колективних стратегій	98
<i>Висновки до розділу</i>	103
<i>Контрольні питання</i>	105
<i>Тести</i>	106
<i>Практичні завдання</i>	108
<i>Рекомендовані нормативно-правові акти та література</i>	109

РОЗДІЛ 3

КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ ТА ДІАЛОГОВІ

ТЕХНІКИ В МЕДІАЦІЇ	114
§ 3.1 Спілкування у конфліктних і юридично значущих ситуаціях	117
§ 3.2 Типологія комунікативних процесів	193
§ 3.3 Ділове спілкування в межах медіаційної процедури	219
§ 3.4 Принципові переговори та маніпуляції в медіації	240
<i>Висновки до розділу</i>	268
<i>Контрольні питання</i>	270
<i>Тести</i>	271
<i>Практичне завдання</i>	273
<i>Рекомендовані нормативно-правові акти та література</i>	274

РОЗДІЛ 4

ПОЗАСУДОВІ МЕХАНІЗМИ ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ:

АЛГОРИТМИ ТА ЦИФРОВІ РІШЕННЯ	278
§ 4.1 Підготовча робота юриста: алгоритми дій і оцінка ситуації	280
§ 4.2 Використання висновку спеціаліста у вирішенні спорів	303
§ 4.3 Судово-психологічна експертиза: цілі та обмеження	327
§ 4.4 Онлайн-медіація: виклики та можливості	360
§ 4.5 Альтернативні способи врегулювання спорів (ADR) та їх місце в Україні	392
<i>Висновки до розділу</i>	413
<i>Контрольні питання</i>	414
<i>Тести</i>	415
<i>Практичні завдання</i>	417
<i>Рекомендовані нормативно-правові акти та література</i>	418

РОЗДІЛ 5**СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ ТА ГАЛУЗЕВІ ОСОБЛИВОСТІ**

ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ	421
§ 5.1 Медіація в цивільних та сімейних спорах	424
§ 5.2 Соціально-трудоі спори: можливості медіаційного підходу	470
§ 5.3 Медіація в адміністративних конфліктах	507
§ 5.4 Медіація в освітньому середовищі	546
§ 5.5 Медіація у сфері охорони здоров'я	589
§ 5.6 Бізнес-медіація	644
§ 5.7 Медіація в сфері інтелектуальної власності	700
§ 5.8 Відновлювальна медіація та ювенальна юстиція	715
§ 5.9 Судова медіація: процедурні особливості	726
<i>Контрольні питання</i>	738
<i>Тести</i>	739
<i>Практичні завдання</i>	741
<i>Рекомендовані нормативно-правові акти та література</i>	743

РОЗДІЛ 6**ПРЕДИКАТ «МОРАЛЬНОГО ЗАКОНУ»**

У ПРОФЕСІЙНІЙ СФЕРІ МЕДІАТОРА	747
§ 6.1 Поняття та сутність морального закону в професії медіатора	749
§ 6.2 Професійна етика медіатора: джерела, принципи та функції	756
§ 6.3 Виклики та особливості застосування морального закону в різних контекстах медіації	769
§ 6.4 Механізми забезпечення дотримання морального закону та професійної етики	779
§ 6.5 Право людини на отримання професійно-етичної послуги медіатора	789
<i>Висновки до розділу</i>	800
<i>Контрольні питання</i>	801
<i>Тести</i>	802
<i>Практичне завдання</i>	804
<i>Рекомендовані нормативно-правові акти та література</i>	805

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Цей список містить умовні скорочення, що використовуються в посібнику, для зручності читання та розуміння тексту.

ADR – Альтернативні способи вирішення спорів (Alternative Dispute Resolution)

ВПО – Внутрішньо переміщені особи

ЗМІ – Засоби масової інформації

КК України – Кримінальний кодекс України

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

МВС – Міністерство внутрішніх справ України

МОН України – Міністерство освіти і науки України

МЮ України – Міністерство юстиції України

НУО – Недержавна (неурядова) організація

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ОСББ – Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку

РЦСССДМ – Районний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді

СБУ – Служба безпеки України

СОТ – Світова організація торгівлі

СУП – Система управління персоналом

ФПУ – Федерація профспілок України

ЦК України – Цивільний кодекс України

ЦПК України – Цивільний процесуальний кодекс України

ЧХ – Чинник конфлікту (у контексті конфліктології)

ЮНІСЕФ – Дитячий фонд ООН (United Nations International Children's Emergency Fund)

ГЛОСАРІЙ ТЕРМІНІВ

Цей глосарій містить ключові терміни, що використовуються у посібнику з медіації. Він допоможе краще зрозуміти основні поняття та принципи, що лежать в основі медіаційної діяльності.

Арбітраж – метод вирішення спору, при якому сторони передають розгляд справи третій, незалежній особі (арбітру або арбітражному суду), рішення якої є обов’язковим для виконання. Відрізняється від медіації тим, що арбітр приймає рішення, а медіатор лише сприяє його знаходженню сторонами.

Активне слухання – техніка комунікації, яка передбачає повну зосередженість на словах, емоціях та невербальних сигналах співрозмовника, з метою повного розуміння його позиції та потреб. Є ключовим інструментом медіатора.

Альтернативні способи вирішення спорів (АСВС) – сукупність методів та процедур для розв’язання конфліктів поза судовою системою, таких як медіація, арбітраж, переговори, фасилітація тощо.

Анонімність – принцип медіації, що означає нерозголошення інформації про сторони та їхні дані третім особам, якщо це не узгоджено зі сторонами.

Асиметрія інформації – ситуація, коли одна сторона має більше або краще інформування, ніж інша, що може впливати на переговорний процес і потребує особливої уваги медіатора.

Баланс сил – прагнення медіатора створити умови, за яких жодна зі сторін не відчуває себе у значно слабшій або сильнішій позиції, що дозволяє вести рівноправні переговори.

Безвихідь (тупик) – ситуація в медіації, коли сторони не можуть дійти згоди або подальшого прогресу в переговорах. Медіатор використовує різні техніки для виходу з тупика.

Безпечне середовище – атмосфера довіри та конфіденційності, що створюється медіатором для сторін, щоб вони могли вільно висловлювати свої думки та почуття без побоювання засудження чи ескалації конфлікту.

Безоцінчне судження – здатність медіатора утримуватися від оцінки дій, слів або мотивів сторін конфлікту, зберігаючи нейтральність та об'єктивність.

Верифікація – процес уточнення та підтвердження інформації, що надходить від сторін, з метою уникнення непорозумінь та забезпечення точності.

Вигоди – потенційні позитивні результати, які сторони можуть отримати внаслідок успішного вирішення конфлікту через медіацію.

Взаєморозуміння – ключова мета медіації, яка передбачає, що сторони не лише чують одна одну, а й починають розуміти перспективи, потреби та інтереси іншої сторони.

Відновлювальна медіація – підхід у медіації, що фокусується на відновленні відносин та відшкодуванні шкоди, завданої конфліктом, а не лише на встановленні вини чи покаранні. Часто застосовується у кримінальних справах, особливо за участю неповнолітніх.

Волонтерська медіація – медіація, що здійснюється на безоплатній основі волонтерами, як правило, у рамках громадських або соціальних проектів.

Вступне слово медіатора – початкова частина медіаційної сесії, під час якої медіатор пояснює процес, роль медіатора, принципи медіації (конфіденційність, добровільність, нейтральність) та відповідає на запитання сторін.

Гнучкість – важлива риса медіаційного процесу, що дозволяє адаптувати його до унікальних обставин кожного конфлікту та потреб сторін. Також стосується здатності медіатора змінювати стратегії та підходи в залежності від розвитку ситуації.

- Гармонізація інтересів** – процес, спрямований на знаходження спільних точок дотику та компромісів між різними інтересами сторін, що є однією з ключових цілей медіації.
- Групова медіація** – вид медіації, що застосовується для вирішення конфліктів у групах людей, наприклад, у колективах, громадах або між організаціями.
- Гарантії виконання угоди** – механізми або домовленості, які сторони можуть передбачити в медіаційній угоді, щоб забезпечити її реалізацію та запобігти майбутнім суперечкам.
- Довіра** – основа успішної медіації. Медіатор прагне створити атмосферу довіри між сторонами, а також між сторонами та медіатором.
- Добровільність** – один з фундаментальних принципів медіації, що означає вільне та усвідомлене бажання сторін брати участь у процесі медіації та досягати угоди. Сторони можуть вийти з медіації в будь-який момент.
- Діалог** – відкрите та конструктивне спілкування між сторонами, що є центральним елементом медіації та сприяє взаєморозумінню та пошуку рішень.
- Двосторонні переговори** – переговори, що відбуваються без участі медіатора, безпосередньо між сторонами конфлікту. Медіація може бути ініційована після невдалих двосторонніх переговорів.
- Досудовий етап** – стадія врегулювання спору до його передачі на розгляд суду, що включає переговори, претензійну роботу, а також може включати медіацію.
- Динаміка конфлікту** – розвиток і зміна характеру конфлікту з часом, включаючи його ескалацію або деескалацію. Медіатор враховує динаміку конфлікту для ефективного управління процесом.
- Емпатія** – здатність медіатора розуміти та відчувати емоції та переживання сторін, не втрачаючи при цьому нейтральності. Емпатія допомагає медіатору будувати довіру та сприяти відкритості.

Ескалація конфлікту – загострення конфлікту, збільшення його інтенсивності та поширення. Медіація спрямована на запобігання ескалації та деескалацію.

Ефективність медіації – ступінь досягнення поставлених цілей у процесі медіації, що може вимірюватися задоволеністю сторін, стійкістю досягнутих угод, економією часу та ресурсів.

Емоції – важлива складова будь-якого конфлікту. Медіатор допомагає сторонам усвідомити та виразити свої емоції конструктивним способом, щоб вони не заважали пошуку рішення.

Етапи фасилітації переговорів – структурований алгоритм взаємодії медіатора із сторонами, який включає початкову оцінку ситуації, аналіз позицій, балансування інтересів, формування угоди.

Етика медіатора – сукупність моральних принципів і норм поведінки, яких має дотримуватися медіатор у своїй професійній діяльності. Включає неупередженість, конфіденційність, компетентність та добросовісність.

Життєздатність угоди – характеристика медіаційної угоди, що вказує на її реалістичність, практичність та можливість її виконання сторонами в довгостроковій перспективі. Медіатор допомагає сторонам розробити угоду, яка буде життєздатною.

Забезпечення медіаційної діяльності (нормативно-правове) – сукупність законів, підзаконних актів та інших нормативних документів, що регулюють процес медіації, права та обов'язки сторін і медіаторів.

Задоволеність сторін – один з ключових показників успішності медіації, що відображає ступінь задоволеності учасників процесом та досягнутим результатом.

Заключна заява медіатора – підведення підсумків медіаційної сесії, підтвердження досягнутих домовленостей та обговорення наступних кроків, якщо це необхідно.

Згода на медіацію – усвідомлене та добровільне вираження сторонами бажання брати участь у медіаційному процесі.

Зустріч (кокус) – індивідуальна конфіденційна зустріч медіатора з однією зі сторін конфлікту, що проводиться окремо від спільної сесії. Використовується для уточнення інформації, зняття емоційної напруги або обговорення чутливих питань.

Імпас – див. **Безвихідь (тупик)** – це ситуація в медіації, коли сторони не можуть дійти згоди або подальшого прогресу в переговорах. Медіатор використовує різні техніки для виходу з тупика.

Інтереси – справжні потреби, бажання, побоювання та прагнення сторін, які лежать в основі їхніх позицій у конфлікті. Медіатор допомагає сторонам перейти від обговорення позицій до виявлення та задоволення інтересів.

Індивідуальна зустріч – див. **Зустріч (кокус)** – це конфіденційна зустріч медіатора з однією зі сторін конфлікту, що проводиться окремо від спільної сесії.

Інформована згода – принцип, що означає, що сторони повинні бути повністю поінформовані про процес медіації, його принципи, можливі результати та наслідки, перш ніж дати свою згоду на участь.

Імплементация угоди – процес втілення досягнутих у медіації домовленостей у життя. Медіатор може допомогти сторонам розробити план імплементации.

Комунікація – процес обміну інформацією між сторонами. Ефективна комунікація є основою успішної медіації, а медіатор виступає фасилітатором цього процесу.

Конфіденційність – один з основних принципів медіації, що означає нерозголошення інформації, отриманої під час медіації, третім особам без згоди сторін. Це створює довіру та дозволяє сторонам відкрито висловлюватися.

Конфлікт – зіткнення інтересів, позицій, поглядів або цінностей між двома або більше сторонами. Медіація є одним з ефективних способів його вирішення.

Когнітивні викривлення в конфлікті – помилки у сприйнятті інформації та поведінки опонента, що можуть призводити

до ескалації конфлікту (наприклад, ефект «все або нічого», упередження підтвердження).

Кокус – див. **Зустріч (кокус)**.

Компроміс – взаємна поступка сторін, що призводить до часткового задоволення їхніх інтересів. Хоча медіація прагне до знаходження взаємовигідних рішень, компроміс також може бути результатом.

Компетентність медіатора – наявність у медіатора необхідних знань, навичок та досвіду для ефективного проведення медіації. Це включає розуміння психології конфлікту, переговорних технік, юридичних аспектів тощо.

Крос-культурна медіація – медіація, що відбувається між сторонами з різним культурним походженням, що вимагає від медіатора розуміння міжкультурних відмінностей та їхнього впливу на комунікацію.

Легітимність угоди – визнання та прийняття сторонами медіаційної угоди як справедливої, обов'язкової та такої, що відповідає їхнім інтересам.

Лобіювання – дії однієї сторони, спрямовані на просування власних інтересів поза медіаційним процесом, що може підірвати довіру та ефективність медіації.

Логіка конфлікту – розуміння причин виникнення, розвитку та можливих наслідків конфлікту, що допомагає медіатору аналізувати ситуацію та знаходити шляхи вирішення.

Маніпуляції (в медіації) – використання нечесних або прихованих прийомів однією зі сторін або медіатором з метою впливу на результат медіації на свою користь.

Медіація – структурований процес вирішення конфліктів, у якому нейтральна і неупереджена третя сторона (медіатор) допомагає сторонам досягти взаємоприйнятної угоди.

Медіація у міжнародному контексті – процес урегулювання конфліктів за участю сторін з різних культур, юрисдикцій

[Перейти на сайт](#) →